

Τό θεολογικό ἔργο τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη

Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν πρόσκληση. Ἄν καὶ ὁ χρόνος μου εἶναι περιορισμένος δέν μποροῦσα νὰ μὴ ἀνταποκριθῶ στὴν πρόσκληση γιὰ πολλοὺς λόγους. Οἱ κυριότεροι εἶναι οἱ ἑξῆς:

Πρῶτον. Γνώριζα τὸν π. Ἰωάννη Ρωμανίδη ἀπὸ πολύ παλιά, πρῶτα ἀπὸ τὰ κείμενά του, ὕστερα (ἀπὸ τὸ 1988) προσωπικά στὴν Ἀθήνα, κατόπιν ἀπὸ τὴν ἔνταξή του στό Κληρικολόγιο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μου, καὶ βεβαίως μέ τὴν συνεχῆ ἔρευνα στό ἔργο του καὶ τὴν διδασκαλία του καὶ ἔκδοση διαφόρων βιβλίων γι' αὐτόν, καὶ θέλω νὰ ὁμιλῶ γι' αὐτόν.

Δεύτερον. Ἦταν ἓνας πολυτάλαντος ἄνθρωπος καὶ θεολόγος καὶ ἐρευνητής, μέ τὴν παραγωγή σπουδαίου πρωτότυπου ἐρευνητικοῦ ἔργου, κατὰ τὴν γνώμη μου ὁ καλύτερος Δογματικός θεολόγος τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Τρίτον. Παραγνωρίζεται, δυστυχῶς, τὸ ἔργο του, περιθωριοποιεῖται, πολλοὶ ἀναφέρονται σέ αὐτόν ἐπιλεκτικά ἢ κριτικά, βεβαίως ὑπάρχουν φωτεινές ἐξαιρέσεις ὅπως οἱ καθηγητές π. Γεώργιος Μεταλληνός, κ. Βασίλειος Τσίγκος, κ. Γεώργιος Παναγόπουλος κ. ἄ.

Ἔτσι, μετὰ τὴν Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστική Ἀκαδημία Βελῶν, εἶστε τὸ Ἀνώτατο Ἰδρυμα πού ἀφιερώνει ὁμιλία γιὰ τὸ ἔργο του καὶ τὴν διδασκαλία του. Αὐτὴ ἡ νοοτροπία τὸ νὰ ἀπαξιῶνῃ κανεὶς ἓναν ἐπιστήμονα ἐπειδὴ δέν συμφωνεῖ μαζί του σέ διάφορα θέματα εἶναι ἀντιεπιστημονική.

Σέ βιβλία μου ἀνέλυσα διεξοδικά τὴν προσωπικότητά του, τὸ ἔργο του, καὶ τὴν προσφορά του στὴν θεολογία. Ἐδῶ θὰ τονιστοῦν μερικά.

1. Μερικά γνωρίσματα τῆς προσωπικότητός του

Γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε σέ ἓνα καππαδοκικό περιβάλλον, πού ζοῦσε στό μεγαλύτερο κέντρο τῆς Ἀμερικῆς, στό Μανχάταν τῆς Νέας Ὑόρκης.

Ὁ πατέρας του ἀνῆκε στὸν δημοκρατικό χῶρο, ἡ μητέρα του ἦταν ἀσκήτρια, μέ κομποσκοίνι, προσευχή, μετάνοιες, καὶ τελείωσε τὴν ζωὴ της ὡς μοναχὴ στὴν Σουρωτή. Ἐβλεπε ἀγγέλους καὶ ἁγίους καὶ τὴν ἐκτιμοῦσε ὁ ἅγιος Παῖσιος.

Μελέτησε τὸν Θωμᾶ τὸν Ἀκινάτη στό Παπικό Γυμνάσιο ἀπὸ καθηγητὴ του Ἱησουίτη θεολόγο καὶ ἀντέδρασε.

Συνέχισε τίς σπουδές του στό Holly Cross στὴν Βοστώνη, μελετώντας σχολαστική καὶ προτεσταντική θεολογία, ἀφοῦ τότε ἡ Σχολὴ εἶχε ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τίς δύο αὐτές παραδόσεις.

Τελείωσε τήν Θεολογική Σχολή στο Πανεπιστήμιο Γέηλ, μαθαίνοντας τήν ιστορικοφιλολογική μέθοδο έρεύνης τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Γνώρισε τόν π. Γεώργιο Φλωρόφσκι καί μυήθηκε στήν ὀρθόδοξη πατερική θεολογία. Ἦταν ὁ καλύτερος μαθητής τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι.

Μετέφερε τήν ιστορικοφιλολογική μέθοδο ἐρμηνείας πού διδάχθηκε στό Γέηλ στήν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστική ιστορία καί ἔτσι διέκρινε ὅτι μεταξύ τῶν Προτεστάντων πού διαβάζουν τήν Καινή Διαθήκη καί τοῦ Σχολαστικισμοῦ ὑπάρχει μιά ζωντανή παράδοση ἀπό τούς Ἀποστόλους, τούς Ἀποστολικούς Πατέρας καί τούς Πατέρας ἀπό τόν 4^ο αἰώνα ἕως τόν 14^ο αἰώνα.

Ἔτσι διέκρινε τήν διαφορά μεταξύ Σχολαστικισμοῦ-Προτεσταντισμοῦ καί ἐμπειρικῶν Πατέρων. Μιλοῦσε γιά ἐρμηνευτικά κλειδιά τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας.

Πῆγε στό Θεολογικό Ἰνστιτούτο στό Παρίσι, ὅπου γνώρισε τήν Ρωσική θεολογία ἡ ὁποία εἶχε ἐπηρεαστῇ ἀπό τόν Γερμανικό ἰδεαλισμό καί ἀπό τήν δυτική θεολογία-φιλοσοφία (Σχολαστικισμό-Προτεσταντισμό).

Ἦλθε στήν Ἑλλάδα γιά τήν ἐκπόνηση τοῦ διδακτορικοῦ του, ὅπου ἀπογοητεύθηκε γιατί εἶδε τόν δυτικό ἐπηρεασμό ἀπό τά δυτικά φιλοσοφικά «θεολογικά» μέρη.

Συνέχισε τήν ἔρευνά του στήν Ἀμερική, στό Χάρβαρντ, κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι. Μελέτησε κυρίως τήν διαφορά μεταξύ τῶν Πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων καί τῶν φιλοσοφούντων θεολόγων, πού χρησιμοποιοῦσαν τήν Ἀριστοτελική φιλοσοφία. Ἔτσι, ἐρεύνησε αὐτήν τήν διαφορά στά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μέχρι τήν Θ' Οἰκουμενική Σύνοδο, καθώς καί τήν διαφορά μεταξύ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ καί Βαρλαάμ.

Μιά μικρή περίληψη τοῦ ἐρευνητικοῦ του ἔργου εἶναι ἡ ἐκπληκτική του ὁμιλία μέ τίτλο «Κριτικός ἔλεγχος τῶν ἐφαρμογῶν τῆς θεολογίας».

Ἐξελέγη Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, δίδαξε ὡς Καθηγητής στήν Μπελεμέντειο Θεολογική Σχολή «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός», στόν Βόρειο Λίβανο Λίβανο, ἦταν ἰδρυτής της ἀρχῆς τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, ἔδωσε πολλές διαλέξεις ἐντός καί ἐκτός τῆς Ἑλλάδος, συμμετεῖχε στούς διαλόγους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ ἑτεροδόξους καί ἄλλοθρήσκους κ.ἄ.

Κοιμήθηκε στήν Ἀθήνα τήν 1^η Νοεμβρίου 2001.

2. Τά κεντρικά σημεῖα τοῦ Θεολογικοῦ του ἔργου

Θά μπορούσα νά ἀναφέρω πολλά σημεῖα ὡς βασικά, θά περιορισθῶ σέ δύο σημεῖα, ἥτοι τό Θεολογικό καί τό ἱστορικό.

α) **Τό θεολογικό του έργου** διακρίνεται στα δύο άκρα και τό ενδιαμέσο. Ὅταν ὁμιλῶ γιά δύο άκρα έννοῶ τά σχετικά μέ τό προπατορικό άμάρτημα καί τήν έσχατολογία, καί ὅταν ὁμιλῶ γιά τό ενδιαμέσο έννοῶ τό έργο τῆς Ἐκκλησίας.

Τό πρώτο θεολογικό άκρο, τό άρχικό έννοεῖται στό προπατορικό άμάρτημα, τό τί εἶναι αὐτό τό άμάρτημα, σέ τί συνίσταται. Τόν άπασχολοῦσε άπό τά φοιτητικά του χρόνια, γιατί ἐκεῖ διεῖδε τήν διαφορά μεταξύ σχολαστικισμοῦ καί προτεσταντισμοῦ, αλλά καί τήν άδυναμία τῶν Ὁρθοδόξων νά άρθρώσουν έναν ὀρθόδοξο πατερικό λόγο ἔναντι αὐτῶν.

Ἔτσι, άσχολήθηκε μέ τό προπατορικό άμάρτημα, κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο. Μελέτησε τήν πεπτωκυῖα κατάσταση τῆς δημιουργίας, τήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καί τόν Νόμο, τόν προορισμό τοῦ ανθρώπου καί τήν άνθρωπολογία, καί ὅλα αὐτά κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο.

Μετά προχώρησε στήν διδακτορική του διατριβή έρευνώντας τήν άποψη γιά τό προπατορικό άμάρτημα στούς μετέπειτα αἰῶνες: «Συμβολαί εἰς τήν έρευναν τῶν προϋποθέσεων τῆς διδασκαλίας περί Προπατορικοῦ Ἀμαρτήματος ἐν τῇ μέχρι τόν Ἄγ. Εἰρηναῖον Ἀρχαία Ἐκκλησία, ἐν ἀντιβολῇ πρός τήν καθόλου κατεύθυνσιν τῆς Ὁρθοδόξου καί Δυτικῆς μέχρι Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου θεολογίας».

Μέ τήν διατριβή αὐτήν «ἔπιασε τόν ταῦρο άπό τά κέρατα». Δέν μπορεῖ κανεῖς νά θεολογήσῃ ἂν δέν δῇ τό πῶς ἦταν ὁ ἄνθρωπος πρό καί μετά τήν πτώση, καί δέν μπορεῖ νά καθορίσῃ ποιό εἶναι τό έργο τοῦ Χριστοῦ μέ τήν ἐνανθρώπησή Του.

Γιά παράδειγμα ὁ ἅγιος Μάξιμος έρευνᾷ τό φυσικό καί γνωμικό θέλημα, τήν βουλή, τήν κρίση, τήν γνώμη, τήν προαίρεση, στηριζόμενος στήν άνθρωπολογία τοῦ Ἑμέσης Νεμεσίου.

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Χριστοῦ δέν μπορεῖ νά καθορισθῇ θεολογικά, ἂν δέν διερευνηθῇ ἡ πτώσις τοῦ ανθρώπου καί ἡ πτωτική του κατάσταση. «Γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Θεός, ἵνα Θεόν τόν Ἀδάμ ἀπεργάσῃται», κατά τόν Μέγα Ἀθανάσιο.

Σέ συνάφεια μέ τό προπατορικό άμάρτημα μελέτησε τήν άνθρωπολογία τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου, τήν ἐκκλησιολογία τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, τήν ὀρθόδοξη θεολογία κατά τόν Ἀλέξη Χομιακῶφ.

Τό δεύτερο άκρο τῆς θεολογίας εἶναι τά μετά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί τήν Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε θά ἔλθῃ ἡ κρίσις καί θά άρχίσῃ ὁ Παράδεισος καί ἡ Κόλασις.

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης δέν τό ἔβλεπε αὐτό δικανικά, πράγμα πού σκανδάλισε καί σκανδαλίζει πολλούς συγχρόνους θεολόγους, αλλά μέσα άπό τήν ἀνταπόκρισις τοῦ κάθε ανθρώπου στήν Χάρις τοῦ Θεοῦ καί πῶς αὐτή μετέχεται άπό τούς ἄνθρώπους.

Ακολουθώντας τούς Καππαδόκες Πατέρες, Μέγα Βασίλειο, ἅγιο Γρηγόριο Θεολόγο καί σύνολη τήν πατερική παράδοση ὁμιλοῦσε γιά τόν Θεό πού μετέχεται ὡς φῶς καί ὡς πῦρ. Τό φῶς καί τό πῦρ εἶναι δύο ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος φωτίζει καί καίει. Δέν πρόκειται γιά δύο διαφορετικά ὄντα.

Μιλώντας γιά τήν Κόλαση ἔλεγε ὅτι ὁ Χριστός ἔκανε λόγο γιά «πῦρ αἰώνιον» καί «σκότος ἐξώτερον». Ἀλλά ὅπου ὑπάρχει πῦρ δέν ὑπάρχει σκοτάδι, καί ὅπου ὑπάρχει σκοτάδι δέν ὑπάρχει φῶς. Ὅποτε, εἶναι ἡ ἴδια πραγματικότητα, ἄκτιστη, τῆς ὁποίας ἄλλοι μετέχουν τῆς φωτιστικῆς ἐνεργείας καί ἄλλοι τῆς καυστικῆς ἐνεργείας.

Αὕτη ἦταν βασική διδασκαλία τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη, ὅτι ὁ Παράδεισος καί ἡ Κόλαση δέν ὑπάρχει ἐξ ἐπόψεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ἐξ ἐπόψεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεός ἀγαπᾷ τούς πάντας, ἀλλά ἄλλοι μετέχουν τῆς φωτιστικῆς ἐνεργείας Του καί ἄλλοι τῆς καυστικῆς ἐνεργείας Του. Θά συμβῇ ὅ,τι συμβαίνει καί στήν θεία Κοινωνία, ἄλλοι φωτίζονται καί ἄλλοι καταδικάζονται.

Ἐπομένως, τά δύο θεολογικά ἄκρα τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη εἶναι τό τί εἶναι τό προπατορικό ἁμάρτημα καί τό τί εἶναι Παράδεισος καί Κόλαση.

Ἀπό αὐτά τά δύο θεολογικά ἄκρα φθάνει στό **ἐνδιάμεσο θεολογικό στάδιο**, τό ποιοῦ εἶναι τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Δίδασκε ὅτι τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά προετοιμάζη τόν ἀνθρώπο νά συναντήσῃ τόν Χριστό, ὥστε ὁ Χριστός νά γίνῃ φῶς-Παράδεισος καί ὄχι πῦρ-Κόλαση.

Αὐτό γίνεται μέ τήν ἐπαναφορά τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν σκοτασμό τοῦ νοῦ στόν φωτισμό τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς εἶναι ὁ ὀφθαλμός τῆς ψυχῆς, κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό, ἡ λεπτοτάτη προσοχή, κατά τό ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ. Αὐτός ἀμαυρώθηκε μέ τήν πτώση, σκοτίστηκε καί αὐτός πρέπει νά φωτισθῇ γιά νά δῇ τόν Θεό ὡς φῶς καί ὄχι ὡς πῦρ.

Αὐτό τό κατάλαβε πολύ ἐνωρίς, ἀπό τότε πού σπούδαζε στό Ἰνστιτούτο τοῦ ἁγίου Σεργίου στό Παρίσι, πρίν τήν διδακτορική του διατριβή, ὅταν ἐρεῦνησε τό Εὐχολόγιο τῆς Ἐκκλησίας καί ἔγραψε τήν μελέτη του «ὁ ἀνθρώπος καί ἡ ἀληθινή ζωή του, κατά τό Ἑλληνορθόδοξο Μέγα Εὐχολόγιο», καθώς ἐπίσης καί τήν μελέτη του ἡ «Ἐκκλησιολογία τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας».

Μέσα στό πλαίσιο αὐτό ἔκανε λόγο γιά τήν θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου καί τήν συγκεκριμενοποιοῦσε στόν φωτισμό τοῦ νοῦ καί τήν μετατροπή τῆς φιλαυτίας σέ φιλοθεΐα καί φιλανθρωπία, ἡ τήν μετατροπή τῆς ἰδιοτελοῦς ἀγάπης σέ ἀνιδιοτελεῖ ἀγάπη, τά ὁποῖα γίνονται μέσα στήν Ἐκκλησία μέ τήν ἄσκηση καί τά Μυστήρια, καί γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία εἶναι Θεραπευτήριο-Νοσοκομεῖο.

Αὐτό τό ἐντόπισε στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο γίνεται ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου, τήν μετατροπή τῆς ἰδιοτέλειαις στήν ἀνιδιοτέλεια, μέ τήν κάθαρση τοῦ νοῦ, τόν φωτισμό τοῦ νοῦ καί τήν θέωση.

Ἐντόπισε αὐτόν τόν τρόπο στήν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ «μακάριοι οἱ καθαροί τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοί τόν Θεόν ὁψονται», στό ὅτι ὁ Χριστός διεκήρυττε «ἐγώ εἰμι τό φῶς τοῦ κόσμου», καί «ὕμεῖς ἐστε τό φῶς τοῦ κόσμου», στήν παραβολή τοῦ Χριστοῦ γιά τόν γάμο τοῦ Νυμφίου.

Ἐπίσης, αὐτό τό ἐντόπισε στήν διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ ὁποίου ἦταν δεινός ἐρμηνευτής, ὅπως φαίνεται σέ ὅλα τά κείμενά του, ὅπου γίνεται λόγος γιά κάθαρση: «Καθαρίσωμεν ἑαυτούς ἀπό παντός μολυσμοῦ σαρκός καί πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ» (Β΄ Κορ. ζ΄, 1), «ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν καί ἀφορίσθητε καί ἀκαθάρτου μή ἄπτεσθε» (Β΄ Κορ. στ΄, 17), γιά φωτισμό καί δοξασμό: «Ὅταν ὁ Χριστός φανερωθῇ, ἡ ζωή ἡμῶν, τότε καί ὕμεῖς σύν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ΄, 4) κ.ἄ.

Βέβαια, αὐτό τό βρῆκε καί σέ ὅλη τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, στόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη, τόν ὁποῖο θεωροῦσε ὡς τόν καλύτερο ἐρμηνευτή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, στόν ἅγιο Μάξιμο τόν Ὁμολογητή, στόν ἅγιο Συμεών τόν Νέο Θεολόγο, στόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, στόν ἅγιο Νικόδημο τόν Ἀγιορείτη.

Νά σημειωθῇ ὅτι ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής κάνει λόγο γιά πρακτική φιλοσοφία, φυσική θεωρία καί μυστική θεολογία· ὁ ἅγιος Συμεών χωρίζει τά κεφάλαιά του σέ «πρακτικά, γνωστικά, θεολογικά»· ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τά χωρίζει σέ «ἠθικά, φυσικά, θεολογικά»· ἡ Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν ὡς ὑπότιτλο γράφει «ἐν ᾗ κατὰ τήν πρᾶξιν καί θεωρίαν ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καί τελειοῦται».

Αὕτη εἶναι ἡ κάθαρση, ὁ φωτισμός τοῦ νοῦ καί ἡ θέωση, πού ἐρμηνεύεται ὡς μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στήν Χάρη τοῦ Θεοῦ, ὡς κάθαρση, φωτισμός καί θέωση. Πρόκειται γιά τήν θεολογική μέθοδο γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Στήν ἀνθρώπινη γνώση ὑπάρχουν στάδια καί βαθμοί, γιατί νά μήν ὑπάρχουν καί στήν ὀρθόδοξη θεολογία;

Αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ὀρθοδόξου ἡσυχασμοῦ, πού κατοχυρώθηκε στήν Θ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο καί εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς, ἀλλά καί ἡ βάση τῆς ὀρθοδόξου ὑμνογραφίας. Εἶναι ἀδιανόητο νά ψάλλουμε στήν Ἐκκλησία τά τροπάρια πού συντονίζονται στήν ὀρθόδοξη θεολογία καί ἀσκητική καί νά θεολογοῦμε ἔξω ἀπό αὐτήν τήν ἀτμόσφαιρα. Γιά παράδειγμα: «Θεῖω καλυφθεῖς ὁ βραδύγλωσσος γνόφῳ, ἐρητόρευσε τόν θεόγραφον νόμον, ἰλύν γάρ ἐκτινάξας ὄμματος νόου, ὁρᾷ τόν ὄντα καί μυεῖται πνεύματος γνῶσιν». Καί τό τροπάριο «Καί τρόπον μέτοχος καί θρόνον διάδοχος τῶν Ἀποστόλων γενόμενος, τήν πρᾶξιν εὖρες θεόπνευστε εἰς θεωρίας ἐπίβασιν, διά τοῦτο τόν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομῶν, καί τῇ πίστει ἐνήθλησας μέχρις αἵματος Ἱερομάρτυς ...».

Χαρακτηριστικά του κείμενα πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτὴν εἶναι: «Ἰησοῦς Χριστός ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου», ὅπου ἀναπτύσσει τίς ἐπὶ μέρους ἐνότητες, ὁ Χριστός στήν Παλαιὰ Διαθήκη καί οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι, ἡ μύηση στήν ζωὴ καί τήν πᾶσα ἀλήθεια,

δηλαδή τον Χριστό διά του Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν Πεντηκοστή, τήν διάγνωση καί θεραπεία, τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τό προφητεύειν καί τό θεολογεῖν καί ἡ συνέπεια καί τά ἀποτελέσματα.

Ἐπίσης, χαρακτηριστικό εἶναι τό ἔργο του «ἡ θρησκεία εἶναι νευρολογική ἀσθένεια, ἡ δέ Ὁρθοδοξία ἡ θεραπεία της», ὅπου ἀναπτύσσει τά θέματα ἡ νόσος τῆς θρησκείας, οἱ Σύνοδοι ὡς ἐταιρεῖες νευρολογικῶν κλινικῶν, στό ὁποῖο παρουσιάζεται ἡ θεραπευτική καί μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καί ἡ προέλευση τῶν Συνόδων, στό ὁποῖο ἀναπτύσσεται ἡ διαφορά τῶν πολιτισμῶν σέ σχέση μέ τήν θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου. Καί ὅταν κάνη λόγο γιά θεραπεία ἐννοεῖ τόν ὀρθόδοξο Προφητικό, Ἀποστολικό καί Πατερικό ἡσυχασμό.

Πάντως, ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης τόν ὀρθόδοξο ἡσυχασμό τόν βρῆκε στήν μητέρα του, τόν εἶδε στήν διδασκαλία τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι, ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη ἐντοπίσει τήν ἀξία τῆς Φιλοκαλίας χωρίς νά τήν ἀναπτύσσει, καί τόν διδάχθηκε ἀπό μαθητή τοῦ π. Ἰωσήφ τοῦ Ἡσυχαστοῦ (π. Παντελεήμονα Μητρόπουλο).

β) Τό ἱστορικό του ἔργο κινήθηκε παράλληλα μέ τό θεολογικό του ἔργο.

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης εἶχε μέντορα καί διδάκαλο τόν π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολόγησε, ὁ ὁποῖος ἄσκησε κριτική στήν Ρωσική θεολογία, γνώρισε τήν Πατερική θεολογία, καί βασιζόταν στήν ἱστορία, καί ἔγραψε ὅτι ὅποιος ἀρνεῖται τήν ἱστορία δέν εἶναι καλός Χριστιανός. Ὅταν κανεῖς ἀρνεῖται τήν ἱστορία καί τήν ἱστορική Ἐκκλησία καταλήγει στίς αἱρέσεις.

Μελετώντας τό πῶς οἱ Ρωμαιοκαθολικοί ἔφθασαν στόν σχολαστικισμό, διέγινωσεν τήν μεγάλη παρέμβαση τοῦ Καρλομάγνου, ὁ ὁποῖος στήν Σύνοδο τῆς Φραγκφούρτης τό 794 μ.Χ. σχεδίασε τήν Ἁγία Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους, τήν ἀπομάκρυνσή του ἀπό τήν ἀνατολική Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία. Ἔτσι, ὀνόμασε τούς Ἀνατολικούς Ρωμαίους ὡς Γραικούς καί ὁ ἴδιος προσέλαβε τόν τίτλο τοῦ Ρωμαίου, περιθωριοποίησε τούς Πατέρας τῆς Ἀνατολῆς, υἱοθέτησε τόν Αὐγουστῖνο καί τήν λατινική γλῶσσα καί ἔτσι ἀρχισε ὁ δυτικός σχολαστικισμός, ὁ ὁποῖος συνδέθηκε μέ τήν ἑλληνική φιλοσοφία.

Αὐτό δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό ἀρνηθῇ. Ἡ εἰσαγωγή τοῦ Filioque στό Σύμβολο τῆς Πίστεως καί τῆς αἵρετικῆς διδασκαλίας τοῦ actus purus διαμόρφωσε μιᾶς διαφορετικῆς θεολογίας, ἀπό τήν ὁποία ἐξ ἀντιδράσεως προῆλθαν ἄλλα χριστιανικά καί φιλοσοφικά ρεύματα, ὅπως ἡ Ἀναγέννηση, ἡ Μεταρρύθμιση, ὁ Διαφωτισμός, ὁ Γερμανικός ἰδεαλισμός, ὁ Ρομαντισμός, ὁ ὑπαρξισμός κ.ἄ.

Ὁ θεολόγος πού μελετᾷ τήν ἐξέλιξη τῆς θεολογίας, ὅπωςδήποτε πέφτει ἐπάνω στήν ἱστορία, καί ἔτσι ὁ π. Ἰωάννης ἦταν θεολόγος καί ἱστορικός. Θεολογία ἔξω ἀπό τήν ἱστορία εἶναι ἓνας μονοφυσιτισμός καί ἱστορία ἔξω ἀπό τήν θεολογία εἶναι ἓνας νεστοριανισμός.

Μέσα σέ αυτό τό πλαίσιο ασχολήθηκε μέ τήν Ρωμηοσύνη καί τήν εἶδε σέ ἀντίθεση μέ τήν Φραγκοσύνη, ὅπως ἐκφράζεται στόν δυτικό πολιτισμό μέ τόν εὐδαιμονιστικό τρόπο ζωῆς, τήν φιλαυτία καί τήν ἡδονοκρατία. Καί μέσα ἀπό αὐτήν τήν προοπτική εἶδε καί τήν ἀλλοίωση τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας στόν Ἑλλαδικό χῶρο, φυσικά καί στόν Δυτικό χῶρο.

Μέσα σέ αὐτό τό θεολογικό καί ἱστορικό πλαίσιο πρέπει νά ἐνταχθῇ ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ὡς θεολόγος καί ἱστορικός.

3. π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκι

Ἦδη προαναφέρθηκε ἡ στενή σχέση μεταξύ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη καί π. Γεωργίου Φλωρόφσκι, πού εἶναι ἕνα ἀπαραίτητο ἐρμηνευτικό κλειδί τῆς διδασκαλίας τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη.

Ὅλοι ὁμιλοῦν γιά τήν ἀξία τοῦ μεγάλου θεολόγου τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνος π. Γεωργίου Φλωρόφσκι, τονίζοντας τήν ἐπίδραση πού εἶχε σέ νεωτέρους θεολόγους καί τήν προσφορά του στήν Ὁρθόδοξη θεολογία.

Ὅμως, ἀγνοοῦν ἢ θέλουν νά ἀγνοοῦν ἐπιδεικτικά καί ἀντιεπισημονικά ὅτι ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ἦταν ὁ καλύτερος μαθητής τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι, ὅχι μόνον ἐπειδή ἦταν ἕνα διάστημα μαθητής του, ἀλλά γιατί εἶχε διαρκῆ σχέση καί ἐπικοινωνία μαζί του.

Ἐχω δημοσιεύσει τίς 25 ἐπιστολές πού ἀπέστειλε ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης στόν π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, σέ διάφορες φάσεις τῆς ζωῆς του, ἀλλά ἀγνοοῦνται οἱ ἀπαντήσεις τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι σέ αὐτόν. Πάντως, ἀπό τίς ἐπιστολές πού ἀπέστειλε ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης στόν Φλωρόφσκι φαίνονται καί οἱ ἀπαντήσεις του, ὅπου ἐκφράζεται ἡ ἀγωνία καί τῶν δύο γιά τά θεολογικά καί ἐκκλησιαστικά δεδομένα τῆς ἐποχῆς τους.

Διασώζεται, ὅμως, μιά ἐπιστολή τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι στόν π. Στανισλάβ, στίς 17 Δεκεμβρίου 1960, στήν ὁποία κάνει κριτική σέ πολλούς θεολόγους τῆς ἐποχῆς του, Meyendorff, Εὐδοκίμωφ, Clement, Sherrard, καί ἐπαινεῖ πάνω ἀπό ὅλους τόν π. Ἰωάννη Ρωμανίδη.

Γράφει ὅτι εἶναι ἀπό τίς «λίγες δυνάμεις πού ὑπάρχουν στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σήμερα». Τόν ἀποκαλεῖ «μαθητή του», στόν ὁποῖον «ἐναποθέτει τίς ἐλπίδες του», γράφει ὅτι ἔκανε «ὑπέροχη διδακτορική διατριβή γιά τό προπατορικό ἀμάρτημα, σπουδή στούς δύο πρώτους αἰῶνες καί τώρα ἐργάζεται κοντά μου γιά διδακτορικό στό Harvard», καί σέ αὐτόν παρατηρεῖται μιά ἀποστροφή πρὸς τήν Δύση, πράγμα πού κάνουν οἱ ἄλλοι, καί ἀπομονώνεται «στήν Βυζαντινὴ παράδοση, ἀλήθεια, παραμένοντας στό ἐπίπεδο τῆς γνήσιας θεολογικῆς κουλτούρας καί τῆς βαθειᾶς ἐκκλησιαστικότητος».

Αυτό που έντοπίζει ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκι ότι ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης ξμεινε βαθείά στην άνατολική παράδοση ύποδηλώνει ότι ο Ρωμανίδης ως Ρωμηός, μέ καππαδοκικές καί ήσυχαστικές βάσεις, προχώρησε περισσότερο στην ήσυχαστική έμπειρική θεολογία, ως έρμηνεία τών Πατέρων τής Έκκλησίας καί τών Οίκουμενικών Συνόδων. Αύτός εΐναι ένας μεγάλος έπαινος του π. Γεωργίου Φλωρόφσκι για τον π. Ιωάννη Ρωμανίδη.

Έτσι, φαίνεται ότι ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης άρχισε από τον π. Γεώργιο Φλωρόφσκι καί πέρασε πέρα από αυτόν, άφοϋ καθόρισε μέ καθαρότερο τρόπο την όρθόδοξη θεολογία καί εΐδε τίς προϋποθέσεις της που εΐναι ο ιερός ήσυχασμός, στηρίχθηκε στην ένότητα έμπειρίας μεταξύ Προφητών, Άποστόλων καί Πατέρων.

Γ΄ αυτό άπορϋ γιατί σύγχρονοι έπιστήμονες θεολόγοι άγνοοϋν, παρακάμπτουν την σχέση μεταξύ π. Ιωάννου Ρωμανίδη καί π. Γεωργίου Φλωρόφσκι, επαινώντας άλλους που εΐχαν λιγότερη ή μηδαμινότερη σχέση μαζί του. Αυτό εΐναι άντιδεοντολογικό καί άντιεπιστημονικό.

Ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης εΐναι ένας κορυφαΐος δογματικός θεολόγος τών τελευταίων χρόνων στην Έκκλησία μας καί του χρωστάμε πολλά. Έπηρέασε πολλούς νέους θεολόγους, έστω καί αν δέν τολμοϋν να τό όμολογήσουν. Έγώ, πάντως, του χρωστϋ εύγνωμοσύνη. Καί πρέπει να πϋ ότι εΐχα διαβάσει όλους τούς Πατέρας τής Έκκλησίας, από τον Μέγα Βασίλειο μέχρι τον άγιο Νικόδημο τών Άγιορείτη, μελέτησα έπισταμένως την Φιλοκαλία τών Ιερών Νηπτικών, έγνώρισα πολλούς από τούς νέους άγίους τής Έκκλησίας καί όταν συνάντησα γραπτά καί την διδασκαλία του π. Ιωάννου Ρωμανίδη, έπειτα τον ΐδιο προσωπικά, άνεγνώρισα τον γνήσιο καί αύθεντικό έκφραστή τους. Γι΄ αυτό καί τον άπεκάλεσα «κορυφαΐο δογματικό θεολόγο τής Όρθοδόξου Έκκλησίας».

4. Θεολογία, Θεοπνευστία καί Θεούμενοι

Τό έρώτημα που τίθεται εΐναι: Δέν έκανε λάθη ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης;

Φυσικά καί έκανε, άλάθητος δέν εΐναι κανείς, αλλά όλοι παλεύουμε να σωθοϋμε καί να άληθεύουμε, μόνον οί Οίκουμενικές Σύνοδοι έχουν τό άλάθητο, διότι άποτελοϋνται από Θεομένους Πατέρας.

Ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης άναγνώριζε τά λάθη του καί εΐπε σε μιά προφορική του όμιλία: «Έτυχε να μήν έκλεγϋ Πάπας Ρώμης, δηλαδή εΐχα την άτυχία να μή γίνω Πάπας Ρώμης, γι΄ αυτόν τον λόγο εΐμαι από εκείνους τούς ανθρώπους που κάνει λάθη».

Γι΄ αυτό, ακολουθώντας τούς Πατέρας τής Έκκλησίας, έκανε λόγο για τον έμπειρικό θεολόγο που έχει τό χάρισμα τής διακρίσεως τών πνευμάτων, καί ο νοϋς του κινεΐται άπλανϋς, όποτε εΐναι Θεούμενος.

Σέ μία προφορική παράδοσή του εἶπε:

«Όταν ἔχει κανείς τό χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων, τότε ὁ νοῦς του πλέον κινεῖται ἐν προσευχῇ καί φθάνει στό ἀπλανές (στήν μή πλάνη)...

Γί' αὐτό τόν λόγο ἔλεγα στούς Λατίνους ὅτι ἐγώ δέν θά εἶχα ἀντίρρηση νά δεχθῶ τό «ἀλάθητο» τοῦ Πάπα ἐφ' ὅσον ἐξακρίβωνα ὅτι ὁ Πάπας βρίσκεται σέ κατάσταση θεώσεως, ὁπότε ὅ,τι νά πῇ, θά ᾗτο ἀπλανές. Όταν ὁμως ὁ Πάπας δέν ξέρει κἄν τί εἶναι ἡ θεωρία καί δέν ξέρει τί εἶναι ἡ πράξη καί δέν ξέρει τί εἶναι ἡ νοερά προσευχή, καί δέν ἔχει οὔτε τήν πράξη οὔτε τήν γνώση περί τῆς ὑπάρξεώς της, πῶς νά δεχθῶ τόν Πάπα ὡς ἀλάθητο;

Τόν Ἀπόστολο Πέτρο τόν δέχομαι ὡς ἀλάθητο, διότι καί στήν Μεταμόρφωση ᾗταν καί στήν Πεντηκοστή ᾗταν. Ἀλλά ὁ Πάπας τῆς Ρώμης, ἐφ' ὅσον δέν ἔχει τεκμήρια ὅτι μετέχει τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως καί ὅτι εἶναι θεούμενος, πῶς νά δεχθῶ αὐτομάτως ἀπό μία χειροτονία ὅτι εἶναι ἀλάθητος; Αὐτό δέν μπορῶ νά τό κάνω. Ἐπιστημονικά δέν γίνεται, ἐξ ἐπόψεως ψυχιατρικῆς. Γί' αὐτό ἕνας πού πιστεύει στό ἀλάθητο τοῦ Πάπα μᾶλλον τρελλοκομεῖο πρέπει νά θέλῃ. Δέν μπορεῖ νά εἶναι νορμάλ ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος...

Ἐφ' ὅσον σκοπός τῆς θεολογίας εἶναι ἡ κάθαρση καί ὁ φωτισμός τοῦ νοῦ, καί τό δόγμα εἶναι ἡ ἔκφραση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως, τό δόγμα τότε εἶναι ἀλάθητο στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, διότι εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως τῶν Προφητῶν, τῶν Αποστόλων καί τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τό δόγμα πού εἶναι ἔκφραση τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως, δέν τό ξέρουμε μόνο ὡς δόγμα, ἀλλά τό ξέρουμε καί ὡς βίωμα τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας, ὁποιοσδήποτε φθάνει στήν ἴδια τήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως.

Ἔχουμε τό δόγμα, πού εἶναι ἔκφραση τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως καί μετά ἔχουμε τό δόγμα πού γίνεται βίωμα σέ αὐτούς πού φθάνουν στήν θέωση. Ὅποτε, ἔχουμε ἕνα κύκλο, ὅπως ἔχουμε τήν ἀστρονομία. Ὁ πρῶτος εἶδε γιά πρώτη φορά 200 γαλαξίες, ἐνῶ πρίν νομίζαμε ὅτι ὑπάρχει ἕνας γαλαξίας, τώρα ἔχουμε κάπου 100.000 γαλαξίες, καί αὐτή ἡ ἐμπειρία γίνεται ἐμπειρία τῶν διαδόχων του.

Ἔχουμε τήν ἐμπειρία, ἔχουμε τήν ἔκφραση τῆς ἐμπειρίας, ἔχουμε τήν ἐπανάληψη τῆς ἐμπειρίας καί μετά στήν ἀστρονομία καί τίς θετικές ἐπιστῆμες ἔχουμε καί βαθυτέρα ἐμπειρία. Διότι ὅσο καλύτερο ὄργανο φτιάχνουμε, τόσο καλύτερες ἐμπειρίες θά ἔχουμε καί τόσες εὐρύτερες ἐμπειρίες θά ἔχουμε στίς θετικές ἐπιστῆμες.

Στήν θεολογία ὁμως δέν ἔχουμε αὐτά τά εἶδη γνώσεων, διότι τό ἀντικείμενο εἶναι ἀπερίγραπτο, δέν εἶναι περιγραφτό, οὔτε εἶναι κτιστό, ὥστε νά μπορούμε μέ κτιστά ὄργανα νά γνωρίσουμε τό ἄκτιστο. Ἀλλά ὁ ἄνθρωπος φυσιολογικά ἔχει τό ὄργανο, πού λέγεται νοῦς, μέ τόν ὁποῖο ἐτοιμάζεται γιά νά ἔχει τήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως. Όταν ὁμως φθάνη στήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως, ἐπειδὴ δέν ὑπάρχει καμμιὰ

όμοιότης μεταξύ άκτίστου καί κτιστοῦ, τό ἄκτιστο παραμένει μυστήριον καί παραμένει άπερίγραφτον.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτός γίνεται θεατής τοῦ άπεριγράπτου, τό όποιο δέν μπορεῖ νά τό περιγράψῃ, νά θέλῃ νά τό καταλάβῃ δέν μπορεῖ, εἶναι καί άκατανόητον, εἶναι μυστήριον άπερίγραφτον. Ἀπλῶς τό βλέπει κανείς» (Α΄, σελ. 211-213).

Γιά τό ἔργο καί τήν θεολογία τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη άσχολήθηκα πάρα πολύ σέ όλα τά ἔργα μου. Μέ έπηρέασε ἡ θεραπευτική ζωή καί παράδοση τῆς Ἐκκλησίας πού στήν πραγματικότητα εἶναι ἡ όρθόδοξη ἡσυχαστική-νηπτική ζωή. Εἰδικότερα, ὅμως, άσχολήθηκα μέ τήν ανάδειξη τοῦ ἔργου του καί τῆς διδασκαλίας του.

Μέχρι τώρα δημοσίευσα 1. δύο τόμους Δογματικῆς μέ τίτλο «Εμπειρική Δογματική, κατά τίς προφορικές του παραδόσεις», 2010 καί 2011, 2. πολυσέλιδο βιβλίο μέ τίτλο «π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, ἕνας κορυφαῖος δογματικός θεολόγος τῆς Ὅρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας» (2012), ὅπου δημοσιεύονται καί οἱ 25 ἐπιστολές του στόν π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, πού άνεζήτησα καί βρήκα στό ἀρχεῖο τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκι στό Πανεπιστήμιο τοῦ Princeton, πού εἶναι άνέκδοτο καί σημαντικό ὑλικό, μαζί μέ ἀνάλυση ὅλου τοῦ ἐπιστημονικοῦ του ἔργου, 3. «Πατερική καί σχολαστική θεολογία καί τό περιβάλλον τους», κατά τίς άπομαγνητοφωνημένες παραδόσεις του, τό 2021. 4. Διορθόδοξος θεολογικός διάλογος περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τοῦ Μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, τό 2024. 5. Θεολογικές Μελέτες, ἥτοι ἐπιστημονικές ἐρευνητικές ἐργασίες κυρίως τῆς περιόδου 1954-1970, σέ συνεργασία μέ τόν Καθηγητή Γεώργιο Παναγόπουλο, πού συνέταξε τίς εἰσαγωγές καί τά σχόλια, τό 2024. 6. π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, τό ἔργο καί ἡ διδασκαλία του, Πρακτικά Ἡμερίδας καί θεολογικές-ιστορικές μελέτες, μέ πολύ σημαντικό ὑλικό. 7. Δεκάδες ἄρθρα καί διαλέξεις μου πού εἶναι ὑπό δημοσίευση. 8. Στοιχεῖα Δογματικῆς, κατά τίς σημειώσεις τῶν φοιτητῶν του στήν Θεολογική Σχολή Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης, 1961-1962 (ὑπό ἔκδοση). 9. Πέντε άνέκδοτοι τόμοι, άπομαγνητοφωνημένων Πανεπιστημιακῶν παραδόσεων μέ ἐκπληκτικό θεολογικό καί ιστορικό ὑλικό.

Ἡ θεολογική προσφορά τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη εἶναι μεγάλη, διότι μᾶς ἔδω-σε κυρίως καί πρό παντός τά ἐρμηνευτικά κλειδιά τῆς θεολογίας τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καί τῶν Πατέρων. Εἶχε τήν μεγάλη εὐφυΐα καί ἔμπνευση νά συνδέσῃ τό *lex credendi* (δόγματα Οἰκουμενικῶν Συνόδων), μέ τό *lex orandi* (λατρεία-προσευχή) καί τό *lex vivendi* (κάθαρση, φωτισμός, θέωση).